ڕەواندنەوەی وەهمی شیعری جووداواز … ئیسماعیل بابائی

کاکە ساڵح لە وەڵامی وتارێکی مندا (دوور کەوتنەوە لە جوغزی شیعر) پێشەکییەکی کورتی نووسیوە و هەستاوە بە هێنانەوەی وتارێکی بەڕێز موراد ئەعزەمی لەسەر شیعرێکی خۆی، کە من بە پێویستی دەزانم بە وردی و بەبەڵگەوە وەڵامی مامۆستا ساڵح بدەمەوەو دڵنیاشم لەوەی کە ئەو دڵی فراوانەو شاعیرێکی بە ئەزموونەو دەتوانێت شیعری جوان بنووسێت، بەس ئەو ئیدعای جووداوازییەو هەڵنان و دەستخۆشییەکانی نموونەی وتارەکەی ئەعزەمی لە خشتەی بردووەو دوری خستووەتەوە لە چەقی شیعری راستەقینەو گیانی هەڵبەستی زیندوو.
ئەوەی سەرنجمدا کاک ساڵح زۆر کوێرانە وەڵامێکی گشتی بە گوتارەکەی من نووسیوەو ئیتر بە هیچ جۆرێك نەهاتووە وەڵامی یەك بە یەك خاڵە و نموونەکان بداتەوە، ئەو بێ خۆماندووکردن بۆچوونەکانی من بەم جۆرە لێك دەداتەوە:
(بۆتیقاکەی ئەرەستوو.. واتە پەیوەندی نێوان کات ، شوێن، کەس و رووداو/لەبەرەدا بازنەکانی وشەیش/ و هەر دەقێک نەخرێتە ئەو چوارچێوە کۆنەوە.. سەر و پێی ئەتاشن)
دەبوو کاک ساڵح بە ئەمانەتەوە باسی ئەوەی بکردایە کە من لە هیچ شوێنێکدا باسی ئەرەستۆم نەکردووە ، پاشان وەك زانراوە لای هەمووان و لە نووسینەکەشدا نووسیومە شیعری داهێنەر پیوەندەکانی کات و شوێن و رووداو و کەسەکان دەبڕێت و لە دەرەوەی ئەواندا کاری داهێنان دەکات و نەمری بە دەق دەبەخشێت جانازانم بۆ نموونە دەستەواژەی (گوڵبخەن) لە شیعرەکەیدا دەکەوێتە کوێی نەخشەی داهێنان و جووداخوازی و تازەگەرییەوە؟ ، پاشان نازانم بۆچی منی بە راناوی کۆ باس کردووە کە دەڵێت: (ئەتاشن؟) لە کاتێکدا من هیچ گروپێکم لە پشت نییە و بە ناوی کەسیشەوە قسە ناکەم، جگە لەوەی بەس تاووتوێی دەقی (تەران بە ڕەنگی پەموو)ی ئەوم کردووە. من ڕەفزی رابردووی دوور نزیکی داهێنەران ناکەمەوەو ڕاشکاوانە لەگەڵ تازەگەری و داهێنانی راستەقینەدام، چونکە تا ڕەورەوەی ژیان بجوڵێت داهێنانیش هەر بەردەوامە، من نووسیومە:
(کەواتە با لەوەوە دەست پێ بکەین کە ئەفرێنەرە پێشووەکان بە ئەمەیان جێهێشتووە، ئایا دەتوانین شتێکی زیادە بخەینەسەر داهێنانەکانیان تا جوانترو کاریگەرتربن)
پاشان ئەگەر بێینە سەر ڕاکانی ئاغای ئەعزەمی سەبارەت شیوازو

ئەفراندنەكانى ساڵح سووزەنى ئەوا وا باشترە بە بەڵگەوە قس□ بكەم و نموونەى قسەكانى ئەعزەمى و بەراوردى وتارەكەى خۆم بهێنمەوە، نەك وەك كاك ساڵح بە يەك وشە هەمووى رەفز بكەمەوەو بڵێم ئەو رايانە سوونەتيين و كۆنن.

من قسەم لەسەر ئەوەنييە بە چ پێوەرێكى جيهانيى كاك ساڵح ئيعتيبارى بۆ بەڕێز ئەعزەمى داناوە؟ بەڵام لەگەڵ ئەمەشدا ئاغاى ئەعزەمى زۆر جوان ئاماژەى بەوەداوە كە كاريگەريى زۆرى سورياليزم لەسەر شيعرەكانى ساڵح هەيە لە كاتێكدا ڕێبازى ئەدەبى و هونەريى سورياليزم لە ساڵى ١٩٢٤دا و نزيكەى پێش سەدەيەك مانيفێستى خۆيان بڵاوكردەوەو كاك ساڵحيش خۆى بە جووداخوازو نوێخواز دادەنێت ئيتر نازانم چ نوێگەريەك دەكات كە سورياليستەكان هيچيان بۆ ئەو جێ نەهێشتبێتەوە؟ جگە لەوەى سورياليزم لە هونەردا زياتر برەوى سەندو لە ئەدەبدا سەركەوتنێكى ئاوهاى بەدەست نەهێناوە، نموونەى شيعرەكانى (ئەندرێ بريتۆن) يش باشترين گەواهيدەرن، ئاغاى ئەعزەمى لەمبارەدا دەڵێت:

(لافاوى زەين، هەڵفڕينى زەينە، واتە خودى بەئاگاو نابەئاگا، كاتى ئێستاو ڕابردوو و داهاتوو، ڕووداوەكان، بيرەوەرى و هەستەكان، تێك دەچڕژێن، بۆيە دۆزينەوەى پێوەندييەكان دژوارە)، هەروەها دەنووسێت:

(سووزەنى، بە پێى ئەو دەقانەى لەبەر دەست دان، چ ئەوانەى چاپ وبڵاوى كردوونەتەوە، چ ئەوانەى لە فەزاى مەجازى دا كەوتوونەتە بەر دەستى خوێنەر، دەتوانين بڵێين تاقە كەسى مەيدانى بەرهەم هێنانى دەقە، تەواو پشت ئەستوور بە لافاوى زەين، نووسينى ئاوتۆماتيك و، بانگهێشتنێكى ڕەها) هەروەها لەمبارەوە دەنووسێت:

(بە قەولى فارسەكان جەريانى سوريالى) هەروا دەڵێت:

(بەرهەمەكانى سووزەنى، بە لێشاو لە ميكانيزمەكانى نووسينى ئاوتۆماتيكى سووررێياليزمەكانيش كەڵكيان وەرگرتووە)

وێڕاى ئەوەى من پێشتر ئەو نووسينەى ئاغاى ئەعزەميم نەبينيبوو بەڵام دەبوو كاك ساڵح وتارەكەى منى بە وردى بخوێندبايەتەوەو بيزانيانە من زۆر بە چڕوپوختى لەو بنەمايانەى سورياليزم دواوم كە رەنگدانەوەيان لە شيعرەكەى سووزەنيدا هەيەو ئەمەش نموونەى وتەكانى ناو وتارەكەى منە لەو بارەيەوە:

(وێنەى سوريالى و وڕێنەى سەرمەستى)

(رەفزكردنەوەى دنياى واقيع و عەقڵ)

(شڵەژانى دەروونى و زيهنى شاعير هۆكارى سەرهەڵدان و دەربڕينيان بووە) كاك ئەعزەمى ئەمەى بە { لێشاوى زمانى شيزۆفرێنيك} داڕشتووە.

(رادەی فشارە دەروونییەکانی نەوەوەی شاعیر)
(سەرچاوەی غەریزە پەنگخوردووەکانی دەروونن)

ئەمانەش هەمووی لە ٣ بەشەکەی بیردۆزی شیکاریی دەروونی فرۆیدا زۆر لە مێژە هاتوون کە دەروون دابەشی ئاگا ، نائاگا، پێش ئاگا دەکات، کە سوریالیزمەکان سوودێکی زۆریان لێ وەرگرتووەو تەنانەت ئەندرێ بریتۆنی رابەری رێبازەکە خۆی پزیشکی دەروونیی بوو، ئیتر لێرەوەو لای کــاک ساڵــح شیعــر لا دەدات لە جەوهەرە ســەرەکییەکەی و دەبێتە گۆڕەپانێکی ئەزمــوونی شیکــارییە دەروونییەکــان و چێشەی ئەدەبــی لەدەست دەدات وەك من نووسیومە:

(دوور لە چێشەی ئەدەبی)

کە لە کەتایشــدا هەر ئەو دنیــابینە شلەق نامــاقوڵە خــوێنەر دەگەیەنێتە بەوابــوون بەو راســتییەی کە ئەم دەقــانە نیشــانەو بەرەنجامی (بێهودەیی لە ئاسەی تێڕوانین)دان وەك لە وتارەکەمدا نووسیومە.

ئەمە لەکاتێکدا ئەوەی کاک ئەعزەمی نووسیویەتی بەس بریتییە لە خوێنــدنەوەی راو تێگەشتنــی خۆی بۆ ئەو دەقەی کــاک ساڵــح کە هەقــی خۆیەتی چۆن راڤەی بکات و منیش هەر هەقی خۆمە بە جۆری ترو بە پێی تێگەشتن و ئەزموون و چێشەی خۆم بیخوێنمەوە.

لە کۆتــایی نووســینەکەی ئەعزەمیــدا گــوتەیەکی زۆر جــوان هەیە حەز دەکەم ئامــاژەی پێ بــدەم و تەواو هــاوڕایی خۆم بە ئەو گــوتەیە دەرببڕم کەوابزانم لە بەرژەوەندی ئەو جۆرە دەقانەی کاک ساڵح نیە کە نووسیویەتی:

(دەقێکی ئەدەبی کە بە هیچ کۆڕەجێک نەخوێنرێتەوە بوونی نییە، ئەگەر وابوو، ئەوە دەق نییە، هەموو شتێکە جگە لە دەقی ئەدەبی) کەواتە دەفامینەوە سەبارەت ئەوەی دەقێك خراپیش بێت هەر شایستەی لێدوانە مادام بە دەقی ئەدەبی ناوبرا،ئەو کاتە دەتوانین لانی کەم لە هۆکانی لاوازییەکەی بدوێین، جا نازانم کاک ساڵح وەك زۆرێك لە شاعیرەکــان لە ســەروەختی پوکــانەوەی لێشــاوی بەهــرە شیعــرییە جوانەکانــدا رووی کــردووەتە ئەو جۆرە شیعــرە ســەمەرەو شیعــرە سوریالیانە یان لە بەرەنجامی هەڵدانی کەسانێك و گیرۆدەبوونی بەو وتەیەی خۆیەوە کە بــانگەوازی جــوودایی و تــازەگەریی دەکــات؟ ئەو پرسیارە بۆ خودی شاعیرو خوێنەرەکان جێ دەمێنێت.

....

تێبینی/

١- نووسینی ئەتەماتیك کە کاک ئەعزەمی ئاماژەی پێدا لە جەنگی جیهانی یەکەمدا لە لایەن رێبازی دادایییەکانەوە هاتە بوون و پاشان سووریالیستەکان سوودیان لێ بینی.

٢.- ئەمە لینکی نووسینەکەی کاک ساڵح و ئاغای ئەعزەمییە:
/hawcharkh.net/30/06/2020/1956